

3 Təsirin qiymətləndirilməsi üzrə metodologiya

Mündəricat

3.1	Giriş	2
3.2	ƏMSSTQ prosesi	2
3.2.1	İlkin müəyyənləşdirmə və işin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi	3
3.2.2	Layihənin alternativ variantları və əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantı	4
3.2.3	Mövcud şərait	5
3.2.4	Təsirlərin dərəcəsinin qiymətləndirilməsi	5
3.2.5	Ətraf mühitə təsirlər	6
3.2.6	Sosial-İqtisadi təsirlər	9
3.3	Transsərhəd və kumulyativ təsirlər	9
3.4	Təsirəzaldıcı tədbirlər və monitoring	10

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 3.1	ƏMSSTQ prosesi	3
-----------	----------------------	---

Cədvəllərin siyahısı

Cədvəl 3.1	Hadisə miqyasının kateqoriyaları	7
Cədvəl 3.2	Reseptorlar üzrə həssaslıq kateqoriyaları	9
Cədvəl 3.3	Təsirin miqyası	9

3.1 Giriş

Bu Fəsil Şahdəniz 2 Layihəsi üzrə qəbul olunmuş Ətraf Mühitə və Sosial-İqtisadi Sahəyə Təsirlərin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) prosesinin və təsirin dərəcəsini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan metodologiyanın təsvirini təqdim edir.

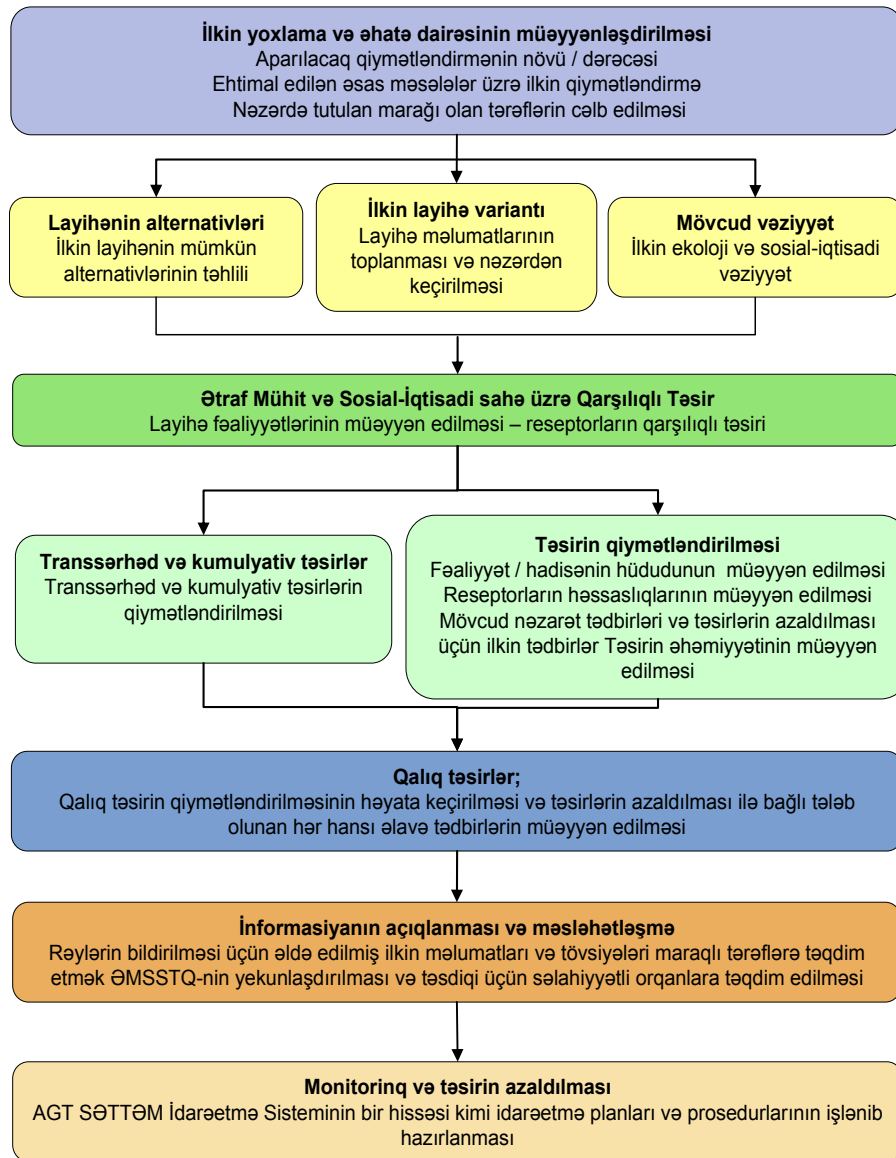
3.2 ƏMSSTQ prosesi

ƏMSSTQ prosesi layihənin qüvvədə olduğu müddət boyunca layihənin və onunla əlaqədar fəaliyyətlərin qiymətləndirilməsi üçün sistemətik bir metod təşkil edir. Bu prosesə (Şəkil 3.1-ə istinad edin) aşağıdakılar daxildir:

- İlk yoxlama və əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi;
- Layihənin alternativ variantları və əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantı;
- Mövcud ekoloji və sosial-iqtisadi vəziyyət;
- Təsirin qiymətləndirilməsi
- Qalıq təsirin müəyyənləşdirilməsi
- İnformasiyanın ictimaiyyətə açıqlanması və maraqlı tərəflərlə məsləhətləşmə.
- Təsirlərin azaldılması və monitorinq;

Maraqlı tərəflərlə aparılan məsləhətləşmələrin məqsədi potensial təsire məruz qalan şəxslərin və digər maraqlı tərəflərin fikir və rəylərini öyrənməkdir. Maraqlı tərəflərin rəyləri, təsirin qiymətləndirilməsi prosesinin dahada dəqiq olması üçün və layihənin işlənilib hazırlanmasına və icrasına təsir göstərmək üçün istifadə edilir.

Şəkil 3.1 ƏMSSTQ prosesi

3.2.1 İlkin müəyyənləşdirmə və işin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi

Qiymətləndirmə prosesinin birinci mərhələsi ilkin müəyyənləşdirmədir. Bu mərhələ layihənin həyata keçirildiyi müddət ərzində layihənin və onunla əlaqədar fəaliyyətlərin növlərini biofiziki mühit, sosial-iqtisadi və siyasi-normativ baza baxımından qiymətləndirməklə ƏMSSTQ prosesinə zərurət olub-olmadığını təsdiqləyir.

ŞD2 İnfrastruktur Layihəsinin yerləşdiyi sahənin yeri və miqyası və həmçinin bu layihə ilə əlaqədar planlaşdırılmış fəaliyyətləri nəzərə alaraq, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) ilə razılaşdırılıb ki, layihə üçün ƏMSSTQ tələb olunacaq və ƏMSSTQ "Siyasi, Normativ-Hüquqi və İnzibati Baza" adlı 2-ci Fəsilə müəyyənləşdirilmiş qüvvədə olan milli və beynəlxalq qanunvericiliyi, ŞD üzrə HPBS-ni və BP standartlarını nəzərə almalıdır.

İşin əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi, layihə fəaliyyətləri ilə ətraf mühitin "reseptorları" arasındakı gözlənilən "qarşılıqlı əlaqələrin" yüksək səviyyəli qiymətləndirilməsidir. Bu mərhələnin məqsədi qiymətləndirmədə diqqəti əsas problemlərə yönəltmək və fəaliyyətlərin nəzərəçarpan təsirlə nəticələnəcək məhdud potensialına əsaslanmaqla təsirin tam qiymətləndirilməsi prosesindən bir sıra fəaliyyətləri ləğv etməkdir. "Əhatə dairəsindən/iş həcmindən fəaliyyətin/hadisənin xaric edilməsi" qənaətinə gəlmək üçün əvvəlki fəaliyyətlər və

hadisələrlə bağlı təcrübələrə əsasən, ekspert və alimlərin birgə rəyindən, bəzi hallarda isə əhatə dairəsi səviyyəsində kəmiyyət təhlilindən (məsələn, emissiyaların və atqıların modelləşdirilməsi) istifadə olunur.

ŞD2 İnfrastruktur Layihəsi üzrə əhatə dairəsinin müəyyənləşdirilməsi prosesinə aşağıdakılar daxildir:

- Layihə fəaliyyətləri üçün müvafiq olan mövcud ekoloji və sosial-iqtisadi məlumatların və hesabatların nəzərdən keçirilməsi; və
- Məlumatları toplamaq və layihə fəaliyyətlərinə dair anlayış formalaşdırmaq üçün ŞD2 üzrə Layihə Heyəti ilə əlaqə saxlanılması.

Bu yoxlamaların, araşdırmaların və məsləhətləşmələrin yekunlarına və nəticələrinə əsasən, aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- ŞD2 Layihəsinə aid fəaliyyətlər və ekoloji/sosial-iqtisadi reseptorlar arasında mümkün qarşılıqlı əlaqəyə əsasən, layihə ilə bağlı ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsirlər; və
- Ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə dair məlumatların və/və ya texniki məlumatların miqyası, dərinliyi və/və ya keyfiyyəti ŞD2 Layihəsinin ƏMSSTQ prosesi üçün kifayət dərəcədə olmaması kimi çatışmazlıqlar (beləliklə də, ƏMSSTQ-ni tamamlamaq üçün zəruri əlavə işlər müəyyənləşdirilmişdir).

3.2.2 Layihənin alternativ variantları və əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantı

3.2.2.1 Layihənin alternativləri

Layihənin müəyyənləşdirilməsində ilkin addım layihə üçün məqsədəuyğun alternativ variantların müəyyənləşdirilməsidir (konseptual səviyyədə) ki, ŞD2 əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantı həyata keçirilə bilsin. Layihənin alternativ variantları iki dərəcədə nəzərdən keçirilir:

- “Heç bir işlənmənin aparılmaması” variantı da daxil olmaqla bütövlükdə işlənmə üzrə, və
- Layihənin seçilmiş layihələndirmə tələbləri çərçivəsində mühəndis-texniki alternativ variantlar.

Layihənin alternativləri ŞD2 Layihəsinin ilkin konseptual layihələndirməsi zamanı müəyyənləşdirilmişdir və maliyyə, texniki layihələndirmə, texniki təhlükəsizlik, ətraf mühit və sosial-iqtisadi sahəyə aid meyarlar əsasında müqayisə edilmişdir. Bütün meyarlar baxımından ən yaxşı balansı təşkil edən alternativ seçilərək sonrakı müfəssəl layihələndirmə mərhələsinə keçirilmişdir.

Fəsil 4: “Qiymətləndirilmiş Variantlar” adlı 4-cü Fəsildə ŞD2 Layihəsi üzrə qiymətləndirilmiş variantların və nəzərdən keçirilmiş alternativ layihələndirmələrin xülasəsi təqdim olunub.

3.2.2.2 Layihənin işlənilməsi

ŞD2 Layihəsinin ƏMSSTQ Heyəti ƏMSSTQ üzrə müvafiq məlumatların toplanılması və interpretasiya olunması üçün ŞD2 Layihə Heyəti ilə birgə işləmişdir. Heyətlər arasındakı dialoq təsirləri azaltmaq üçün ŞD2 üzrə Əsas kimi qəbul edilən layihə variantında mövcud nəzarət tədbirləri və əlavə təsirəzaltma tədbirləri baxımından harada layihənin əlavə layihələndirmə kontekstinin tələb olunduğunu müəyyənləşdirmişdir. Ekoloji və sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması üçün müəyyənləşdirilmiş imkanlar, adları çəkilən qruplar tərəfindən nəzərdən keçirilmiş, müvafiq və praktiki cəhətdən mümkün olan hallarda ŞD2 üzrə Əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantına daxil edilmişdir.

ŞD2 Layihəsi üzrə ƏMSSTQ-nin əsaslandığı ŞD2 Əsas kimi qəbul edilmiş layihə variantı “Layihənin Təsviri” adlı 5-ci Fəsildə təqdim olunur.

3.2.3 Mövcud şərait

Reseptorlara potensial təsirləri müəyyənləşdirmək məqsədilə layihə fəaliyyətlərinin icrasından əvvəl mövcud şərtlərə dair ümumi anlayış formalaşdırılmışdır. ŞD2 Layihəsinin ƏMSSTQ prosesi üzrə Əhatə Dairəsinin Müəyyənləşdirilməsi işləri müəyyən etdi ki, layihə, çox güman ki, aşağıda sadalanan reseptor qruplarına təsirlərin olması ilə nəticələnməkdir:

- Bioloji/ Ekoloji
- Fiziki Reseptor/Xüsusiyyət;
- Torpağın, qrunut sularının və səth sularının keyfiyyəti; və
- Sosial-iqtisadi/insan.

Şahdəniz Müqavilə Sahəsində, o cümlədən, əvvəlki Azəri-Çıraq-Günəşli (AÇG) və ŞD üzrə ƏMSSTQ-nin hazırlanmasını dəstəkləmək üçün Səngəçal Buxtası və Səngəçal Terminalı ərazisində təklif olunan ŞD2 boru kəməri dəhlizi boyunca bir sıra ekoloji və sosial-iqtisadi tədqiqatlar aparılmışdır. Ekoloji Monitoring Proqramının (EMP) bir hissəsi olaraq 2004-cü ildən bəri monitorinqlər həyata keçirilmişdir:

Terminalın yaxınlığında quruda aparılan ekoloji tədqiqatlara səs-küy, qoxu, vizual mühit və işıq tədqiqatları, toz, çirklənmə, bataqlıq xarakteristikası tədqiqatı, geotexniki, hidroloji və mədəni irslə bağlı ilkin vəziyyətin tədqiqi daxildir. Meteoroloji və hidroloji məlumatlar Bakı Dövlət Universitetinin Hidrometeorologiya kafedrası və Azərbaycan Respublikasının Milli Elmlər Akademiyasının Coğrafiya İnstitutu tərəfindən təqdim olunmuşdur.

Əlavə məlumatlar əldə etmək üçün aşağıda göstərilən sənədlərin yenidən baxışı Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının alimləri ilə birgə tamamlanmışdır:

- Abşeron-Pirallahı sahil xəttində köçəri/qışlayan quşlara dair ədəbiyyatın nəzərdən keçirilməsi;
- Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda balıqçılıq fəaliyyətlərinin nəzərdən keçirilməsi
- Xəzər dənizində suitilərin fəaliyyəti və yerləşməsi üzrə dərc edilən tədqiqatların nəzərdən keçirilməsi.

Milli və regional sosial-iqtisadi şərait haqqında məlumatlar Dövlət Statistika Komitəsi və Qaradağ Rayon İcra Hakimiyyəti tərəfindən verilmiş ikinci dərəcəli məlumatların nəzərdən keçirilməsi nəticəsində əldə edilmişdir. Yerli sosial-iqtisadi şərait barədə məlumatlar terminalın yaxınlığında yerləşən yaşayış məntəqələrində (Səngəçal qəsəbəsi, Əzizkənd, 3-cü Massiv və Ümid qəsəbəsində) 2011-ci ildə aparılmış Maraqlı tərəflər və sosial-iqtisadi sahə üzrə ictimai rəy sorğusundan (MTSİRS) əldə edilmişdir.

Ətraf mühit və sosial-iqtisadi tədqiqatların nəticələri bu ƏMSSTQ sənədinin “Ətraf mühitin təsviri” adlanan 6-cı Fəslinin və “Sosial-iqtisadi vəziyyətin təsviri” adlanan 7-ci Fəsil hazırlanmasında istifadə edilmişdir.

3.2.4 Təsirlərin dərəcəsinin qiymətləndirilməsi

ISO14001:2004 standartında verilmiş tərifə uyğun olaraq, təsir:

“Təşkilatın ekoloji aspektlərindən (fəaliyyətindən, məhsullarından və ya xidmətlərindən) bütövlükdə və ya qismən irəli gələn hər hansı ekoloji dəyişiklikdir (istər mənfi, istərsə də müsbət)”.

“Ekoloji aspektlər” aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilir:

Ətraf mühitin maneə törədə biləcəyi təşkilatın fəaliyyət və ya məhsul və ya xidmətlərinin elementi.

Təsir layihə fəaliyyəti və ekoloji reseptor arasında qarşılıqlı əlaqə baş verməsi halı kimi müəyyənləşdirilir. ƏMSSTQ prosesi çərçivəsində, təsirlər layihə fəaliyyətləri üzrə “hadisənin

miqyası"-nı və "reseptorların həssaslığı"-nı nəzərə alınmaqla müəyyənləşdirilən "dərəcələrə" uyğun olaraq kateqoriyalara bölünür. Hadisənin miqyasının müəyyənləşdirilməsi üçün müntəzəm və qeyri-müntəzəm layihə fəaliyyətləri nəticəsində ətraf mühitə və sosial-iqtisadi sahəyə təsir göstərə biləcək potensial mənbələrin təyin edilməsi və miqdarının dəqiqləşdirilməsi (praktiki baxımdan mümkün olduğu qədər) tələb olunur. Reseptorların həssaslığının müəyyənləşdirilməsi üçün biofiziki mühitin başa düşülməsi tələb olunur.

Aşağıdakı bölmələrdə həm ətraf mühitə, həm də sosial-iqtisadi sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi üçün metodologiya müəyyənləşdirir.

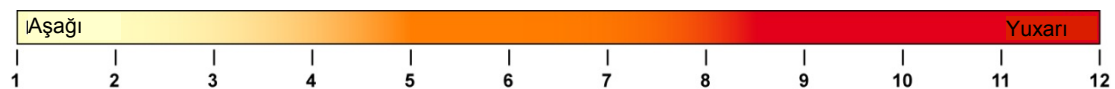
3.2.5 Ətraf mühitə təsirlər

3.2.5.1 Hadisənin miqyasının müəyyənləşdirilməsi metodu

Hadisənin miqyası hər biri bərabər şəkildə ölçülən və hər birinə "1", "2" yaxud "3" qiyməti təyin edilən aşağıdakı parametrlər əsasında müəyyən olunur:

- **Dərəcə / miqyas:** Hadisələr:
 - 1 - mənbədən 500 m-dək məsafədə olan əraziyə və ya 50 hektardan kiçik əraziyə təsir edən hadisələrdən;
 - 2 - mənbədən 500 m-dən çox və 1 km-dək məsafədə olan əraziyə və ya 50 – 100 hektar arasındakı əraziyə təsir edən;
 - 3 - mənbədən 1 km-dən çox məsafədə olan əraziyə və ya 100 hektardan böyük əraziyə təsir edən hadisələrə dək dəyişir.
- **Təkrarlanma tezliyi:** Hadisələr:
 - 1 - bir dəfə baş verən hadisədən;
 - 2 - 50 dəfəyədək baş verən;
 - 3 - 50 dəfədən artıq, yaxud davamlı surətdə baş verən hadisələrə dək dəyişir.
- **Davametmə müddəti:** Hadisələr:
 - 1 – bir həftəyədək müddət ərzində baş verən hadisələrdən;
 - 2 – bir həftədən çox və bir ayadək müddət ərzində baş verən;
 - 3 - bir aydan çox və daimi müddətlər ərzində baş verən hadisələrə dək dəyişir.
- **İntensivlik:** Məqbul olunma standartlara, o cümlədən qüvvədə olan qanunvericiliyə və beynəlxalq təlimatlara əsasən emissiyanın və ya tullantının konsentrasiyası, onun toksikliyi, yaxud bioakkumulyasiya potensialı, ətraf mühitdə ehtimal olunan davamlılığı. Fiziki təsirin/narahatlıq doğuran amillərin dərəcəsi/davamlılığı (məsələn: növlərə narahatlıq, təbii yaşayış mühitlərinin itkisi və ya mədəni irsə vurulan ziyan). Aşağıdakı kimi dəyişir:
 - 1 - az intensivliyə malik hadisədən;
 - 2 - orta intensivliyə malik hadisəyə;
 - 3 - yüksək intensivliyə malik hadisəyə qədər dəyişir.

Hadisənin ümumi miqyası ayrı-ayrı parametrlər üzrə qiymətləri toplamaqla azdan (1) yüksəyə (12) doğru spektr üzərində qiymətləndirilir:

Nəticədə alınmış ayrı-ayrı göstəricilər cəmlənin və hadisənin miqyası üzrə ümumi kateqoriya əldə olunur. Cədvəl 3.1-də "Az", "Orta" və "Yüksək" miqyas kateqoriyaları üzrə qiymət diapazonları təqdim olunur.

Cədvəl 3.1 Hadisə miqyasının kateqoriyaları

Vəziyyətin miqyası	Qiymət (parametrlər üzrə cəmlənmiş göstəricilər)
Az	4
Orta	5-8
Yüksək	9-12

3.2.5.2 Reseptor həssaslığının müəyyənləşdirilməsi metodu

Reseptor həssaslığı hər biri bərabər şəkildə ölçülən və hər birinə "1", "2" yaxud "3" qiyməti təyin edilən aşağıdakı parametrlər əsasında müəyyən olunur:

- **Bioloji/ekoloji reseptorlar:**

- **Mövcudluq:** Aşağıdakı kimi dəyişir:

3 - Əks ardıcılıqlı, nadir, yox olma təhlükəsi altında olan, yaxud mühafizə olunan adi, müntəzəm və ya dəqiq təxmin edilən istənilən müxtəlifliyin mövcudluğu;

2 - Regional miqyasda nadir olan, yaxud əsas etibarilə SD2 Layihəsinin ərazisində məhdudlaşmış, yaxud sənaye emissiyalarına/narahatlıq doğuran amillərə həssas olan;

1 - Yuxarıdakıların heç birinə aid olmayan, bu səbəbdən yalnız toplum səviyyəsində qiymətləndirilən hər hansı növün adı.

- **Davamlılıq (müəyyən edilmiş stress yaradıcı amilə qarşı):** Aşağıdakı kimi dəyişir:

1 - Təsirə məruz qalmayan, yaxud minimum səviyyədə məruz qalan növlər və ya toplumlar;

2 - Ekoloji funksionallığı qoruyub saxlanılmaqla növlərin, təsir mənbəyinin daimi mövcudluğu şəraitində stabilləşən orta, lakin davamlı xarakter daşıyan dəyişikliklərə məruz qalması ehtimalına;

3 - Ekoloji funksionallığın əhəmiyyətli sürətdə itirilməsi (misal üçün, əsas qruplarda növ itkisi, bolluq və müxtəliflik səviyyəsinin əhəmiyyətli dərəcədə daha aşağı olması) ehtimalına qədər dəyişir.

- **İnsan reseptoru:**

- **Mövcudluq:** Aşağıdakı kimi dəyişir:

3 - Təsirin gözlənilmədiyi coğrafi ərazidə insanların daimi mövcudluğundan (misal üçün, yaşayış məqsədli mülkiyyət);

2 - Təsirin gözlənilmədiyi coğrafi ərazidə insanların müəyyən vaxtlarda mövcudluğuna qədər (misal üçün kommersiya yönümlü mülkiyyət);

1 - Təsirin gözlənilmədiyi coğrafi ərazidə insanların səciyyəvi olmayan mövcudluğuna qədər dəyişir.

- **Davamlılıq (müəyyən edilmiş gərginlik yaradıcı amilə qarşı):** Aşağıdakı kimi dəyişir:

1 - Dəyişiklik, yaxud narahatlıq doğuran amil müqabilində az zəif olan insanlardan (yeni ətraf şərait üzrə göstəricilər (havanın keyfiyyəti, səs-küy) qüvvədə olan qanunvericilikdən və beynəlxalq təlimatlardan olduqca aşağı səviyyədədir);

2 - Dəyişiklik, yaxud narahatlıq doğuran amil müqabilində müəyyən dərəcədə zəif olan insanlara (yeni ətraf şərait üzrə göstəricilər (havanın keyfiyyəti, səs-küy) qəbul olunmuş standartlardan aşağı səviyyədədir);

3 - Çox zəif olan qruplara (yəni ətraf şərait üzrə göstəricilər (havanın keyfiyyəti, səs-küy) qəbul olunmuş standartlar səviyyəsində, yaxud onlardan yuxarı səviyyədədir) qədər dəyişir.

• **Fiziki reseptor/xüsusiyyət:**

– **Mövcudluq (müəyyən edilmiş gərginlik yaradıcı amilə qarşı):** Aşağıdakı kimi dəyişir:

3 – Milli və ya beynəlxalq əhəmiyyətə malik hər hansı növ (əks ardıcılıqla) xüsusiyyətin mövcudluğundan (məsələn: dövlət tərəfindən mühafizə olunan abidə);

2 – yerli və ya regional əhəmiyyətə malik olan və narahatlıq doğuran amillərə qarşı həssas olan xüsusiyyətə; və

1 – Yuxarıdakılardan heç birinə aid olmayan xüsusiyyətə qədər dəyişir.

– **Davamlılıq (müəyyən edilmiş gərginlik yaradıcı amilə qarşı):** Aşağıdakı kimi dəyişir:

1 – Xüsusiyyət/reseptor təsirə məruz qalmır və ya minimal dərəcədə təsirə məruz qalır, yəni dəyişməyə meyillidir;

2 – Orta dərəcədə, lakin davamlı surətdə dəyişikliyə məruz qalır ki, bu da təsir mənbəyinin sabit mövcudluğu çərçivəsində sabitləşir və fiziki bütövlüyünə qoruyub saxlayır; və

3 – Yüksək dərəcədə həssasdır, yəni əhəmiyyətli ziyan və ya fiziki bütövlüyün itməsinə məruz qala bilər.

• **Torpaq, qrunut suyu və səth suyu**

– **Mövcudluq:** Aşağıdakı kimi dəyişir:

3 – Reseptor yüksək əhəmiyyətə malikdir, məsələn: geniş şəkildə kənd təsərrüfatı üçün istifadə edilir, su təchizatı sistemi kimi istifadə olunur;

2 – Reseptor orta dərəcədə əhəmiyyətə malikdir, məsələn: kənd təsərrüfatı məqsədilə az /təsadüfi istifadə.

1 – Reseptor məhdud və ya heç bir əhəmiyyətə malik deyil.

– **Davamlılıq (müəyyən edilmiş gərginlik yaradıcı amilə qarşı):** Aşağıdakı kimi dəyişir:

1 – Mövcud çirklənmənin olmaması və ya cüzi səviyyələrdə olması (qəbul edilmiş standart göstəricilərdən xeyli aşağı) və reseptor təsirə məruz qalmır və ya minimal təsirə məruz qalır, yəni dəyişikliyə meyillidir;

2 – Fiziki narahatlığa qarşı həssas olmaqla səyyar çirklənmənin orta səviyyələrdə olması; və

3 – Fiziki narahatlığa qarşı yüksək dərəcədə həssas olmaqla səyyar çirklənmənin yüksək səviyyələrdə olması.

Reseptorların ümumi həssaslığı ayrı-ayrı parametrlər üzrə qiymətləri toplamaqla azdan (1) çox (6) doğru spektr üzərində qiymətləndirilir:

Cədvəl 3.2-də həssaslığın “Aşağı”, “Orta” və “Yuxarı” kateqoriyaları üzrə qiymət diapazonları təqdim olunur.

Cədvəl 3.2 Reseptorlar üzrə həssaslıq kateqoriyaları

Reseptor həssaslığı	Qiymət (parametrlər üzrə cəmlənmiş göstəricilər)
Az	2
Orta	3-4
Yüksək	5-6

3.2.5.3 Ətraf mühitə təsirin dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi metodu

Hadisənin miqyası və reseptor həssaslığının bir funksiyası olaraq təsirlərin dərəcəsi aşağıdakı Cədvəl 3.3-də təqdim olunduğu qaydada “Cüzi”, “Az”, “Orta” yaxud, “Böyük” kateqoriyalarına bölünür. Təsirlər “müsbət” və ya “mənfi” ola bilər.

Cədvəl 3.3 Təsirin miqyası

		Reseptor həssaslığı		
		Az	Orta	Yüksək
Vəziyyətin miqyası	Az	Cüzi	Az	Orta
	Orta	Az	Orta	Böyük
	Yüksək	Orta	Böyük	Böyük

“Böyük” kimi təsnif edilmiş hər hansı təsir əhəmiyyətli dərəcəli hesab olunur və təsir mənfi olduğu hallarda əlavə təsirazaldıcı tədbirlər tələb olunur. Cüzi, az, yaxud orta əhəmiyyətə malik təsirlər mümkün və lazım olduqca azaldılan təsirlər hesab olunur və ona görə də əlavə təsirazaldıcı tədbir tələb etmir.

3.2.6 Sosial-İqtisadi təsirlər

Sosial-iqtisadi təsirin qiymətləndirilməsi təsiri təsvir etmək və qiymətləndirmək üçün yarım-keyfiyyət qiymətləndirmə yanaşmasından istifadə ediləcəkdir. Təsirin dərəcəsini müəyyənləşdirmək üçün nəzərə alınan amillərə ehtimal, ətraf ələmlə bağlı, davam etmə müddəti və təsirlərin əhəmiyyətliyi, bundan əlavə, reseptorların həssaslığı (məsələn: təsire məruz qalacağı ən çox güman edilən insan və ya əhali qrupları və xüsusən də həssas qrupların təsirlərə qeyri-mütənasib şəkildə məruz qalıb-qalmaması) məsələləri daxildir.

Dolayı sosial-iqtisadi təsirlər (yəni törəmə təsirlər) eyni metoddan istifadə edilərək qiymətləndiriləcək.

3.3 Transsərhəd və kumulyativ təsirlər

Transsərhəd təsirlər layihənin yerləşdiyi ölkənin yurisdiksiya hüddudlarından xaricdə baş verən təsirlərdir. SD2 Layihəsinin mümkün transsərhəd təsirlərinə aşağıdakıların daxil olacağı təxmin edilir:

- Beynəlxalq bazardan işçi qüvvəsi, malların və xidmətlərin əldə olunması ilə bağlı sosial-iqtisadi məsələlər; və
- Havaya atılan istixana qazları (İXQ).

Kumulyativ təsirlər aşağıdakılardan irəli gəlir:

- Layihə ilə bağlı ayrı-ayrı qalıq təsirlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi; və
- Layihə ilə bağlı qalıq təsirlərin və digər layihələrdən və onlarla əlaqədar işlərdən meydana çıxmış təsirlər cəminin qarşılıqlı əlaqəsi.

Bunlar ya əlavə, ya da sinergetik təsirlər ola bilər ki, bu da layihəyə aid qalıq təsirlərlə müqayisə olunarkən daha böyük (həddi və ya davam etmə müddəti baxımından) və ya fərqli (təsirin qarşılıqlı əlaqəsindən asılı olaraq) təsirlərə səbəb olur.

“Kumulyativ və Transsərhəd Təsirlər və Qəza Halları” adlı 13-cü Fəsilə təqdim edilən kumulyativ qiymətləndirmədə ilkin olaraq təsirin qarşılıqlı əlaqəsinin və akkumulyasiyasının mümkünlüyü aşağıdakılar baxımından nəzərə alınır:

- **Zaman nöqtəyi-nəzərindən üst-üstə düşmə** – təsirlər zaman baxımından bir-birinə o dərəcədə yaxındır ki, birinin təsiri (nəticəsi) yayılıb zəifləməmiş digəri baş verir; və
- **Məkan nöqtəyi-nəzərindən üst-üstə düşmə** – təsirlər məkan baxımından bir-birinə o dərəcədə yaxındır ki, onların təsirləri (nəticələri) üst-üstə düşür.

Bu sənədin hazırlanması zamanı aşağıdakı yeni layihələr təklif olunurdu və ya Səngəçal Terminalı ətrafında onların tikintisi aparılmaqda idi:

- Qızıldaş sement zavodu – gücü 5000 ton olan yeni sement zavodu (şimala doğru təxminən 4 km məsafədə);
- ŞD1 Məşəl layihəsi – mövcud terminal hüdudları daxilində yerləşən mövcud yerüstü məşəl qurğusunun və onun ətrafındakı hasarın yeni hündür məşəl qurğusu ilə əvəz edilməsi;
- Qaradağ rayonu Umbakı (Ceyildağ) həbsxanası – bu həbsxananın tutumu 1500 insandır;
- Yeni Bakı Limanı – yeni limanın Səngəçal terminalından 25km cənubda yerləşən ərazisi Ələt qəsəbəsinə yaxındır. Liman 400 hektar ərazini əhatə edir və bərələrin yan alması üçün iki körpünün tikintisini, konteyner gəmiləri üçün üç yük körpüsünü, gəliş-gediş karqoları və iri quru yol yük anbarına aid infrastrukturunu əhatə edir;
- Bakı Gəmiqayırma Zavodu – bu qurum Səngəçal terminalından 23km aralı yerləşərək, mövcud dərin özüllər zavoduna birləşir və müasir gəmiqayırma obyektindən ibarətdir;
- SOCAR Neft-kimya Kompleksi – Qaradağ rayonunda yerləşəcək və qaz emalı zavodu, neft emalı və neft-kimya zavodundan ibarət olacaqdır; və
- Sahil qəsəbəsi yaxınlığında yerləşən Dəniz zabidlərinin yaşayış düşərgəsi, bu layihənin məqsədi zabit ailələrini yaşayış yeri ilə təmin etməkdir.

Bundan əlavə, belə məlum olub ki, şimal (Sahil qəsəbəsinə tərəf) və cənub (Ələt) istiqamətində aparılan sənaye tikintisi səbəbindən nəqliyyatın axınında gözlənilən əhəmiyyətli artım nəticəsində Bakı-Salyan şosesi boyunca hər istiqamətdə genişləndirmə işləri aparılacaq və magistral yolun 4 hərəkət zolağına malik olması planlaşdırılır.

Təsirin qarşılıqlı əlaqəsinin mümkün olduğu yerlərdə layihə üzrə kifayət dərəcədə müəyyənləşdirmə aparılıb və lazım olan qədər məlumat mövcuddur. Kifayət qədər məlumatın mövcud olmadığı yerdə keyfiyyət qiymətləndirilməsi aparılır (Fəsil 13-ə istinad edin).

3.4 Təsirəzaldıcı tədbirlər və monitorinq

ƏMSSTQ və layihənin işlənilməsi proseslərinin təkrarlanan və kompleks xarakterli olması o deməkdir ki, təklif olunan əlavə təsirəzaltma tədbirləri və strategiyaları layihənin əsas kimi qəbul edilmiş variantına daxil edilmişdir (“Layihənin Təsviri” adlı 5-ci Fəsilə müəyyən edildiyi kimi). Bu sənəddə təfəsilatı verilmiş həmin əlavə təsirəzaltma və monitorinq tədbirləri tikinti və əməliyyat mərhələlərində istifadə ediləcək idarəetmə planlarına daxil ediləcəkdir.